

**Recenzja dorobku naukowego oraz rozprawy habilitacyjnej dr Anny Ratke-Majewskiej
pt. „Konflikt pamięci. Polska po przemianach systemowych 1989 roku”
(Zielona Góra 2022)**

1. Sylwetka Habilitantki

Dr Anna Ratke-Majewska jest absolwentką studiów magisterskich na kierunku stosunki międzynarodowe, ukończonych w 2010 r. na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Na tej samej uczelni podjęła też studia doktoranckie, które sfinalizowała w 2015 r. obroną rozprawy pt. „Stosunki bilateralne Polski z państwami andyjskimi”, napisanej pod kierunkiem prof. Jacka Knopka. Po uzyskaniu stopnia doktora nauk społecznych w zakresie nauki o polityce, pracowała w Wyższej Szkole Demokracji w Grudziądzu, a od 2017 r. jest adiunktem w Instytucie Nauk o Polityce i Administracji Uniwersytetu Zielonogórskiego. W tym ostatnim uczestniczyła m.in. w pracach kilku zespołów dbających o poziom kształcenia, jest też pełnomocnikiem dyrektora Instytutu ds. Współpracy Zagranicznej, a także koordynatorem programu Erasmus+. Była ponadto recenzentką prac licencjackich i magisterskich, a także współuczestniczyła w pracach nad programami kształcenia na kierunkach politologia oraz międzynarodowe stosunki polityczne.

Z przedstawionego autoreferatu, wyłania się obraz dr Ratke-Majewskiej jako wszechstronnej dydaktyczki, prowadzącej zajęcia z kilkunastu przedmiotów, a także osoby zaangażowanej w różnorodne przedsięwzięcia związane z popularyzacją nauki. Odbiorcami współorganizowanych przez nią wydarzeń byli zarówno uczniowie szkół ponadpodstawowych, studenci, nauczyciele, jak i seniorzy będący słuchaczami Uniwersytetu Trzeciego Wieku. Jeśli dołożyć do tego współpracę (w roli moderatorki bądź uczestniczki) szeregu przedsięwzięć

popularyzujących wiedzę, to uznać można jej aktywność dydaktyczną, organizacyjną oraz popularyzatorską za w pełni zadowalającą. Potwierdzają to zresztą kilkakrotne nagrody indywidualne Rektora Uniwersytetu Zielonogórskiego, jak i otrzymany tytuł *Osobowości Roku Województwa Lubuskiego 2022*. O tym, że potrafi zainteresować szerokie grono słuchaczy, świadczy też fakt, że debata z jej udziałem, dotycząca ścigania nazistowskich zbrodniarzy w czasach PRL, dostępna na youtubowym kanale IPN, została w ciągu dwóch lat odtworzona przez ponad 48 tysięcy internautów.

2. Charakterystyka dorobku naukowego

Dorobek naukowy dr Anny Ratke-Majewskiej jest w wymiarze ilościowym stosunkowo obszerny, obejmuje bowiem dwie już opublikowane monografie autorskie (trzecia znajduje się w trakcie prac wydawniczych), dziewięć monografii współautorskich, a także 28 opublikowanych rozdziałów autorskich oraz 11 rozdziałów współautorskich. Habilitantka uczestniczyła ponadto w redagowaniu siedmiu monografii naukowych, a także opublikowała 20 artykułów autorskich i 5 współautorskich w czasopismach naukowych, w tym tak renomowanych jak krakowska „Politeja”. Istotna ich część ukazała się w języku angielskim.

O dużej aktywności naukowej Habilitantki świadczy udział w 36 konferencjach krajowych i międzynarodowych, a także zaangażowanie w pracę ośmiu komitetów organizacyjnych i naukowych konferencji. Generalnie mocną stroną jej dokonań naukowych stanowi ponadprzeciętna kooperacja międzynarodowa, której dowodzą m.in. zagraniczne wizyty studyjne. Odbyła je w różnych jednostkach naukowo-badawczych w Chile, Portugalii i Ukrainie.

Dr Ratke-Majewska była też zaangażowana w realizację kilku projektów badawczych o bardzo zróżnicowanej tematyce, w tym także grantu Narodowego Centrum Nauki „Polityka pamięci jako element kształtowania nowej tożsamości w czasie tranzykcji z systemu autorytarnego”, którego kierownikiem była prof. dr hab. Joanna Marszałek-Kawa. Wielokrotnie aplikowała też samodzielnie do NCN, zgłaszając różnorodne wnioski grantowe, których tematyka dobrze świadczy o rozległości jej zainteresowań naukowych.

Publikacje dr Ratke-Majewskiej koncentrują się wokół trzech podstawowych obszarów badawczych:

- 1) problematyki pamięci i polityki pamięci w Hiszpanii;
- 2) państw i społeczeństw latynoamerykańskich (w szczególności andyjskich) oraz ich relacji z Polską;

3) studiów nad pamięcią i polityką pamięci w Polsce.

W pierwszym obszarze badawczym, za szczególnie cenne uznaję publikacje Habilitantki, oparte na oryginalnych źródłach hiszpańskich, a dotyczące analizy narracji uzasadniających obecność przedstawicieli reżimu frankistowskiego w życiu publicznym oraz wskazujących, iż równowaga między modernizacją a tradycją ma istotne znaczenie w przeciwdziałaniu konfliktom. Jej teksty wniosły istotny wkład w polskie badania nad hiszpańskim życiem politycznym, zawierając m.in. opis zastosowanych w tym państwie rozwiązań prawnych, dotyczących rozliczenia z frankistowską przeszłością. Umożliwiły też przedstawienie oryginalnych modeli polityki pamięci w okresie tranżycji z autorytaryzmu do demokracji, co z kolei okazało się szczególnie przydatne dla jej dalszych badań podjętych w związku z tematem rozprawy habilitacyjnej.

W przypadku drugiego obszaru zainteresowań naukowych dr Ratke-Majewskiej, na uwagę zasługują zwłaszcza jej artykuły dotyczące polityki pamięci w Chile po upadku reżimu Augusto Pinocheta, przemian zachodzących w Wenezueli w okresie rządów Hugo Cháveza oraz mitów założycielskich niektórych narodów Ameryki Łacińskiej. Głównym jej dokonaniem na tym polu pozostaje jednak, oparta wszakże na rozprawie doktorskiej, a zatem siłą rzeczy mniej tu istotna, monografia „Stosunki bilateralne Polski z państwami andyjskimi 1918-2018” (Poznań 2018). Szkoda, że autoreferacie jej Autorka nie wyjaśniła, w jakim zakresie została ona zmodyfikowana w stosunku do dysertacji doktorskiej. Niekiedy bowiem publikowane rozprawy doktorskie podlegają na tyle istotnym uzupełnieniom, że te ostatnie powinno się brać pod uwagę jako część dorobku podlegającego ocenie w przewodzie habilitacyjnym.

Swoistym łącznikiem między drugim, a trzecim obszarem zainteresowań naukowych dr Ratke-Majewskiej, pozostają jej studia nad zagadnieniem poszukiwań zbrodniarzy hitlerowskich w Ameryce Łacińskiej, podejmowanych przez polskie władze w czasach PRL. Ich rezultatem jest czekająca w IPN na publikację źródłowa monografia „Poszukiwania zbrodniarzy hitlerowskich przez władze Rzeczypospolitej Polskiej i Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Ameryce Łacińskiej po 1945 r. Dokumenty dyplomatyczne. Wydział Ameryki Łacińskiej Departamentu III Ministerstwa Spraw Zagranicznych 1945-1960”. Niestety w przesłanych mi materiałach nie znalazłem jej tekstu, a jedynie zaświadczenie z IPN o planowanej publikacji.

Nie można natomiast zaliczyć do dorobku rozpatrywanego w kontekście ubiegania się o stopień doktora habilitowanego wydanej w 2013 r. – a zatem dwa lata przed obroną doktoratu

– napisanej wraz z prof. Jackiem Knopkiem monografii „Peru XIX i XX wieku w opisach polskich podróżników, emigrantów i urzędników”.

W tych trzech, pozornie tylko odległych kierunkach aktywności badawczej dr Ratke-Majewskiej, widoczny jest wyraźny wspólny mianownik. Stanowi go problem polityki pamięci i rozliczeń historycznych w różnych państwach, mających za sobą autorytarną przeszłość. Pozwoliło to jej badaniom nad tym zagadnieniami w odniesieniu do Polski nadać bardzo szeroki i pożądany kontekst międzynarodowy.

3. Ocena rozprawy habilitacyjnej

We wniosku z 15 czerwca 2023 r. o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauki o polityce i administracji, dr Anna Ratke-Majewska wskazała jako swoje główne osiągnięcie naukowe książkę pt. „Konflikt pamięci. Polska po przemianach systemowych 1989 roku”. To obszerne, oryginalne studium, poświęcone jednemu z ważniejszych aspektów polskiego życia politycznego, za jaki uważam spory toczony wokół różnych narracji wybranych wydarzeń w historii najnowszej. Otwiera je kompleksowa analiza problemu pamięci jako przedmiotu refleksji naukowej oraz gruntowne wprowadzenie o charakterze metodologicznym, świadczące o znakomitej orientacji autorki w literaturze przedmiotu. Przekonuje mnie też zaproponowany przez nią podział narracji (na afirmatywne, krytyczne oraz konsensualne), a także zastosowane do ich analizy cztery uzupełniające się metody badawcze (mapowania konfliktu oraz analiz: statystyczno-opisowej, struktur narracyjnych oraz treści). Trafny wydaje mi się wreszcie dokonany przez Habilitantkę wybór pięciu obszarów pamięci, jakie poddała szczegółowej analizie w zasadniczej części rozprawy:

- 1) powstanie warszawskie (1944),
- 2) Polacy wobec Żydów w okresie II wojny światowej,
- 3) polska konspiracja wojenna i powojenna,
- 4) stan wojenny w Polsce (1981-1983),
- 5) Okrągły Stół (1989).

Gdybym miał uzupełnić tę listę, to wyłącznie o spór dotyczący oceny polityki zagranicznej władz II Rzeczypospolitej w l. 1938-39, który zwłaszcza w środowisku historycznym miał temperaturę porównywalną z powyższymi tematami. Brak tego wątku nie umniejsza jednak w moim przekonaniu w istotniejszy sposób wartości poznawczej omawianej

rozprawy, ponieważ ocena polityki Józefa Becka w daleko mniejszym zakresie oddziaływała na debatę publiczną niż pięć wyżej wspomnianych zagadnień.

Oceniając rozprawę „Konflikt pamięci”, pozytywnie oceniam zarówno zgromadzony przez Autorkę obszerny materiał źródłowy dotyczący wymienionych pięciu obszarów, jak i sposób w jaki poddała go analizie. Oczywiście wobec olbrzymiej liczby debat, jakie wywołał każdy z tych tematów, nie sposób było odwołać nie tylko do wszystkich, ale nawet do większości padających w nich głosów. Należało natomiast dobrać reprezentatywne przykłady dla pojawiających się w nich stanowisk i z tym Habilitantka poradziła sobie na ogół dobrze. W szczególności w dobrych proporcjach zestawiała wypowiedzi historyków i publicystów z tymi pochodzącymi od polityków, choć może zbyt rzadko – jak na rozprawę politologiczną – wskazała na interakcje zachodzące między tymi grupami. Tymczasem były one szczególnie dobrze widoczne chociażby przy okazji roli, jaką we wszystkich tych obszarach odegrał Instytut Pamięci Narodowej.

Większe zastrzeżenia mogą budzić niektóre wprowadzenia historyczne, poprzedzające analizę poszczególnych narracji. Tak jest np. w rozdziale VI, w przypadku zdania: „Przygotowania do wprowadzenia stanu wojennego rozpoczęto już w czasie strajku w Gdańsku” (s. 277). Pomyłono tu przygotowania do siłowej pacyfikacji Stoczni Gdańskiej, które rzeczywiście prowadzono w drugiej połowie sierpnia 1980 r. z przygotowaniami do wprowadzenia stanu wojennego w skali całego kraju, które rozpoczęto dopiero w kilka tygodni później. W moim przekonaniu nie rzutuje to jednak w istotniejszy sposób na zasadnicze ustalenia dr Ratke-Majewskiej, bowiem owe wprowadzenia historyczne nie były w moim przekonaniu w ogóle - przy tak sprecyzowanym temacie pracy – specjalnie potrzebne, a praca zyskałaby na redukcji ich objętości i wykorzystaniu pozyskanego w ten sposób miejsca na jeszcze szerszą prezentację zróżnicowanych interpretacji przedstawianych wydarzeń. Bo to w niej właśnie dostrzegam największą zaletę omawianej rozprawy, tym bardziej, że w jej odtwarzaniu Autorka zdołała zachować wzorowy dystans i bezstronność.

Zgadzając się ze sformułowanymi przez Habilitantkę w Zakończeniu wnioskami o charakterze generalnym, równocześnie odczuwam pewien niedosyt, wynikający z uchylenia się przez nią przed wskazaniem, jak w odniesieniu do narracji afirmatywnych, krytycznych oraz konsensualnych lokują się w poszczególnych, analizowanych obszarach pamięci główne formacje polityczne. Można to oczywiście pośrednio wywnioskować z wymowy omawianych wypowiedzi poszczególnych polityków, zabrakło mi tu jednak usystematyzowanej, przekrojowej konkluzji. Zakładam jednak, że być może w tym właśnie kierunku pójdą dalsze

badania dr Ratke-Majewskiej. Brakuje bowiem w polskiej literaturze politologicznej przekrojowych studiów nad relacjami między światem polityki, a środowiskiem historyków.

4. Wniosek końcowy

Niezależnie od zgłoszonych wyżej uwag krytycznych wobec niektórych ustaleń dr Ratke-Majewskiej, jestem przekonany, że jest ona wartościowym pracownikiem naukowym oraz skutecznym dydaktykiem. Konkludując stwierdzam zatem, że dokonania naukowe dr Anny Ratke-Majewskiej, w tym także przedstawiona przez nią rozprawa habilitacyjna, spełniają warunki określone w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, a dotyczące nadania stopnia doktora habilitowanego.

W związku z powyższym wnioskuję o dopuszczenie jej do kolejnych stadiów przewodu habilitacyjnego.

Prof. dr hab. Antoni Dudek